Fredrik Areschoug och andra Lundabotanister

Bland dem som Andersson påverkade med sina åsikter tycks ha varit den yngre vännen Fredrik Areschoug i Lund. Fredrik Areschoug blev så småningom en av de ivrigaste förespråkarna för darwinismen bland de svenska botanisterna. Som adjunkt under J. G. Agardh kunde han inte vänta sig någon förståelse uppifrån för en orientering mot den nya läran. Tvärtom hade ju Agardh varnat honom för darwinismen redan 1861.[5] Men på 60-talet kom han att intressera sig för växtgeografi, närmare bestämt för den skandinaviska vegetationens invandring efter istiden. Djurens och växternas spridningsmöjligheter och spridningsvägar och istidens inverkan härvidlag hade blivit viktiga frågor, sedan läran om flera skilda skapelsecentra för varje art från och med 1840-talet hade börjat utträngas av teorin att varje art uppstått på *en* plats och spritt sig därifrån (ettcentrumteorin). Denna åsikt hade förfäktats av forskare som Forbes, A. de Candolle och — givetvis — Darwin och Hooker.[6] Utgående från en tanke hos Forbes hade t. ex. Darwin i On the Origin of Species förklarat problemet med det arktiska inslaget i alpvegetationen: han antog att de arktiska växterna under istiden hade funnits på Mellaneuropas slätter och när det åter blev varmare dels drog sig åt norr efter isen, dels drog sig upp på bergen i söder efter de krympande jöklarna, medan de dog ut på det mellanliggande slättlandet.[7]

Denna tankegång blev mycket populär — N. J. Andersson kom t. ex. in på den vid flera tillfällen. Fredrik Areschoug tog upp den i en uppsats år 1867: »Bidrag till den Skandinaviska Vegetationens Historia», med en hänvisning till Darwins On the Origin of Species.[8] Gott och väl ett år senare återkom han till vegetationens invandringshistoria, i ett föredrag på naturforskarmötet 1868. Här anknyter han också till Darwin, men nu med ett helt annat eftertryck. Han börjar med att hänvisa till »denna 'Struggle for Existence', som D a r w i n så snillrikt uppfattat och så mästerligt skildrat», och som åstadkommer en långsamt och omärkligt försiggående förändring av naturen.[9] Den naturens förändring som Areschoug här tänker på är emellertid i första hand vegetationens

[5] Se ovan s. 172.

[6] Hofsten, Zur älteren Geschichte des Diskontinuitätsproblems in der Biogeographie, s. 301–336.

[7] Darwin, On the Origin of Species, s. 366 f.

[8] S. 6, Lunds universitets års-skrift III (1866–67). Se även Hofsten, a. a., s. 335.

[9] Fr. Areschoug, Om den Europeiska vegetationens ursprung, Forhandlinger ved de skandinaviske Naturforskeres tiende Møde... 1868, Christiania 1869, s. 54 f.

spridning till följd av geologiska eller klimatiska förändringar. Även för den geografiska spridningen är striden för tillvaron nämligen en verkande kraft enligt Darwin: arterna dör inte ut eller tränger in i ett område bara genom direkt inverkan av t. ex. en temperaturförändring, utan indirekt genom att vissa arter gynnas av förändringen och tränger ut de andra.[1] Areschoug dryftar dessa frågor i nära anslutning till Darwin, nämner honom på nytt i samband med ettcentrumteorin och tar åter upp den darwinska förklaringen till Alpernas arktiska flora.[2]

Även Darwins tanke om arternas utveckling vidrörs, men Areschoug går inte närmare in på den frågan här. Det gör han i stället i ett annat sammanhang. Han hade sedan lång tid sysslat med släktena Carex och Rubus, vilka liksom Anderssons Salices är mångformiga och starkt varierande släkten. I sin brevväxling med Andersson hade han också fått många råd i artreducerande riktning angående deras behandling. Andersson betonade att formerna skiftade, att man inte fann två exakt likadana former på olika ställen av jorden. »Man kan beskrifva individer, ej arter!» skrev han till Areschoug 1867 angående dennes undersökningar av Rubus.[3] Areschoug svarade att han redan trodde sig kunna påstå »att det ej gifves några skarpt skilda arter inom detta slägte, huru olika än dess mest extrema former äro». Och han tillade: »Jag har valt detta slägte hufvudsakligen för att anställa en proba på Darwinska läran, till hvilken jag mer och mer ansluter mig, om jag också icke kan gilla alla de konsequenser, som man af densamma velat draga.»[4]

Andersson gladde sig »otroligt» åt att höra dessa Areschougs åsikter om Rubus.[5] Areschoug fortsatte å sin sida att instämma i de Anderssonska synpunkterna, och de fördömde gemensamt friesianism och speciesmakeri.[6] Areschoug studerade också Rubusformerna utomlands, på kontinenten och i England. I England var han 1871 och besökte då Kew, något som Andersson mer än en gång uppmanat honom till. Under dessa år blev han mer och mer förvissad om att den åsikt han antagit om Rubusformerna var den riktiga. Efter hemkomsten från England publicerade han några Rubus-uppsatser i Botaniska notiser, och här uttryckte han klart sin uppfattning att det bland Rubi skett en

---

[1] Se t. ex. On the Origin of Species, s. 68 f.

[2] Areschoug, a. a., s. 55 ff., 64 f.

[3] Andersson till Areschoug 29.5.1867. Se också breven 23.11.1858, 22.11.1861, 1.11.1867, 13.12.1869, LUB.

[4] Areschoug till Andersson 28.10.1867, VAB.

[5] Andersson till Areschoug 1.11.1867, LUB.

[6] Ibid.; Areschoug till Andersson 13.1.1868, 7.12.1869, VAB.

utveckling och förgrening till nya arter, alltså descendens.[7] Andersson blev givetvis högst förnöjd över dessa uppsatser. Han skrev: »de visa, att descendens-theorien vinner fält hos hvar och en naturforskare, som har öppen blick för behofvet att förstå sammanhanget, Anden i Naturen».[8]

Även på andra håll bland Lunds botanister fanns det redan under 60-talet intresse för darwinismen. I den botaniska föreningen vid universitetet höll geologi-studeranden Sten Axel Smith ett föredrag om darwinismen på hösten 1866. Föredraget följdes av livlig diskussion, och en av deltagarna i den efterföljande diskussionen, studeranden Ambrosius Jönsson, tog åter upp ämnet vid ett nytt möte några veckor senare och kritiserade då darwinismen ifrån filosofisk synpunkt.[9] En av medlemmarna i den botaniska föreningen, Alfred Falck, lade 1868 fram en akademisk avhandling, Bidrag till kännedomen om den sydsvenska vegetationens ursprung och vägen för dess invandring, där han hänvisade till Darwin dels som stöd för ettcentrumteorin, dels på tal om växternas spridningsmedel.[1] Här kan man nog anta direkt inflytande från Areschoug: det var tydligtvis han som hade föreslagit uppgiften, och Falck hade fått låna en del litteratur av honom.[2]

Nils Lilja

Ytterligare en skånsk botanist kan kanske nämnas här, nämligen den originelle klockaren Nils Lilja i Billinge. Han hade varit student i Lund på 1830-talet och hade utgivit några botaniska arbeten men tog aldrig någon examen. Vid sidan av klockaresysslan ägnade han sig åt skriftställarskap och fick en bred läsekrets för sina alster av populärvetenskaplig eller rent underhållande natur. Han har också en plats i den religiösa liberalismens historia: han kritiserade kyrka och prästerskap och förfäktade en förnufts- och utvecklingsreligion i anslutning först till tübingerskolan, sedan till Parker.[3]

[7] Om de skandinaviska Rubusformerna af gruppen Corylifolii, Botaniska notiser 1871, s. 137 f.; Om Rubus Idaeus L., dess affiniteter och ursprungliga hemland, Botaniska notiser 1872, s. 172, 174, 178 ff.

[8] Andersson till Areschoug, LUB. Brevet är daterat »Trettondedagen», u. å. Att det är trettondedagen 1873 framgår emellertid av att Andersson säger sig skola föredraga en uppsats av Areschoug om Trapa natans för Vetenskapsakademin »på onsdag». Denna föredragning skedde 8.1.1873, enl. Öfversigt af Kongl. Vetenskaps-akademiens förhandlingar 1873, s. 2.

[9] O. Gertz, Linnéstudier, Lund 1935, s. 145.

[1] A. a., Lund 1868, s. 2, 52.

[2] Falck, a. a., s. 8. Areschoug till Andersson 28.10.1867, VAB.

[3] Edvard Rodhe, Den religiösa liberalismen, Uppsala 1935, s. 111 ff., 213 ff.